

Saydullayev Kamronbek Sarvar o’g’li

O’zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,

siyosatshunoslik yo’nalishi 4-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola Usmonlilar imperiyasining kengayishi va harbiy bosqinlarini hujjatlashtirish va nishonlash uchun madaniy va siyosiy vosita sifatida Usmonli miniatyura san’atini ko’rib chiqadi. XVI-XIX asr oralig’ida jadal rivojlangan, Usmonli miniatyura rasmlari ham madaniy ifoda, ham imperator hokimiyatining tarixiy yozuvi bo’lib xizmat qildi. Maqola Usmonli miniatyura rasmlarining murakkab detallari, ramziyligi va texnikasini tahlil qilib, bu san’at asarlari nafaqat ko’rgazmali yozuvlar, balki imperiya ichida targ’ibot va o’zlikni shakllantirish vositalari sifatida ham xizmat qilganini o’rganadi.*

Kalit so’zlar: *Usmonli imperiyasi, Usmonli miniatyuralari, san’at tarixi, harbiy istilo, imperiyaning kengayishi, vizual targ’ibot, madaniy o’ziga xoslik, Usmonli sultonlari, Islom san’ati, qo’lyozma illyustratsiyasi.*

**“THE ART OF CONQUEST: OTTOMAN MINIATURES AND
THE EXPANSION OF EMPIRE”**

ABSTRACT: *This article examines Ottoman miniature art as a cultural and political tool for documenting and celebrating the expansion and military conquests of the Ottoman Empire. Ottoman miniature paintings, which developed rapidly between the 16th and 19th centuries, served as both a cultural expression and a historical record of imperial power. Analyzing the intricate detail, symbolism, and technique of Ottoman miniature paintings, the article examines how these artworks served not only as visual records, but also as tools of propaganda and identity formation within the empire.*

Keywords: *Ottoman Empire, Ottoman miniatures, art history, military conquest, empire expansion, visual propaganda, cultural identity, Ottoman sultans, Islamic art, manuscript illustration.*

KIRISH

Usmonli imperiyasining miniatyura san'atidan keng foydalanishi vizual estetika va siyosiy simvolizmning murakkab uyg'unligini ifodalaydi va uni zamonaviy tarixning eng ajoyib badiiy an'alaridan biriga aylantiradi. Sulton Sulaymon hukmronligi davrida o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqdi va imperiyaning kengayishi davrida rivojlanishda davom etdi. Ushbu san'at turi o'zining murakkab detallari, jonli ranglari, tarixiy voqealarni, mifologik ertaklarni va kundalik saroy hayotini qamrab olganligi bilan ajralib turadi. Ko'pincha "yorug'lik tarixi" deb ataladigan bu miniatyuralar imperator kimligini mustahkamlash va Usmonli istilolari va boshqaruvini qonuniylashtirish uchun muhim vositalar edi.

Usmonli miniatyuralari harbiy yurishlarni tasvirlash, imperiyaning kengayishi haqida vizual hujjatlarni, jumladan qamallar, janglar va siyosiy marosimlarni batafsil tasvirlashda qimmatli edi. Bu kompozitsiyalar nafaqat estetik yutuqlar, balki sub'ektlar o'rtasida sadoqatni singdirish va imperatorlik kuchini raqib davlatlarga etkazish uchun targ'ibot sifatida ham xizmat qildi.

Tarixiy hujjat sifatida Usmonli miniatyuralarida nafaqat siyosiy yutuqlar tasvirlangan, balki Sharq va G'arb o'rtasidagi diplomatik munosabatlar va badiiy almashinuvlarga ham ta'sir ko'rsatgan. Sulton Mehmed II ning venetsiyalik rassomlar bilan aloqasi bu o'zaro ta'sirning namunasi bo'lib, miniatyura san'ati an'alarini boyitgan va imperiyaning Yevropa bilan madaniy aloqalarini mustahkamlagan madaniyatlararo ta'sirni kuchaytiradi. Bugungi kunda Usmonli miniatyuralari san'at tarixida muhim o'rganilayotgan mavzu bo'lib qolmoqda, To'pqopi saroyi muzeyi kabi muassasalar ushbu durdona asarlarni saqlaydi va namoyish etadi, bu esa Usmonli imperiyasining eng yuqori cho'qqisidagi ijtimoiy-siyosiy va madaniy dinamikasi haqida bebaho tushunchalarni beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Usmonli miniatyura san'atining imperatorlik ekspansiyasi doirasida tahlili imperiyaning vizual va mafkuraviy hikoyasini shakllantirgan ijtimoiy-siyosiy dinamika va madaniyatlararo almashinuvlar haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, Usmonli miniatyuralari nafaqat estetik harakatlar, balki siyosiy hikoyalar va madaniy sintez vositalaridir. Imperiyaning turli etnik va madaniy kelib chiqishiga ega bo'lgan turli xil rassomlar guruhi tomonidan yaratilgan bu miniatyuralar turk, fors va keyinchalik Yevropa ta'sirini aks ettirib, imperiyaning qamrovi va madaniy o'zaro ta'sirini ta'kidlaydi. Uslublarning bunday uyg'unligi Usmonli miniatyuralariga kuch, uzluksizlik va moslashuvchanlikni Yetkazish imkonini berdi, bu ularni mahalliy va trans-mintaqaviy san'at turiga aylantirdi.

Imperiyaning kengayishi davrida Usmonli miniatyuralari ham uslub, ham mavzu bo'yicha tobora murakkablashib bordi, bu imperiyaning butun hududlarida birlikni targ'ib qiluvchi yaxlit vizual madaniyatga bo'lgan ehtiyojlariga moslashdi. Ayniqsa, Usmonli miniatyura san'atining oltin davri bo'lgan Sulton Sulaymon podshoh davrida bosqinchilik tasvirlari, ko'rgazmalar va ilohiy ruxsat etilgan boshqaruv yangi bosqichga ko'tarildi. Bu davrda fazoviy tartiblar va ranglar palitrasi estetikasidan xabardor bo'lgan fors san'ati ham ta'sir ko'rsatdi.

Ko'plab asarlar taniqli muzeylarda, jumladan, Topqopi saroyi muzeyi va Turk hamda Islom san'ati muzeylarida saqlanadi va ular ilmiy va jamoatchilikning qiziqishini davom ettirmoqda. Bugungi kunda miniatyura san'ati ko'pincha Usmonli saroyining g'oyaviy va estetik qadriyatlarini o'zida mujassam etgan, imperiya san'ati shakllarining universal va o'ziga xos fazilatlarini aks ettiruvchi arxiv sifatida talqin etiladi.

Ushbu doimiy dolzarflik shuni ko'rsatadiki, olimlar ushbu san'at asarlarini tekshirishda davom etar ekan, ularning Usmonli jamiyatidagi ko'p qirrali rolini yanada chuqurroq tushunish, san'at imperiyasi tomonidan qanday shakllantirilgan va shakllanganligini ochib beradi. Global tomoshabinlar orasida qiziqish ortib borayotgan bir paytda, Usmonli miniatyuralari o'tmish va hozirgi madaniy muloqotlar o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qilishda davom etishi mumkin.

Usmonli miniatyuralarining, xususan, Sulaymon Sulaymon, Salim II va Murod III kabi sultonlar davrida yaratilgan miniatyuralarning tadqiqi bu san'at asarlarining imperiyaning kengayishi va jangovar yutuqlarini hujjatlashtirishdagi muhim rolini ta'kidlaydi. Ushbu bo'limda to'plangan miniatyura asarlaridan batafsil ma'lumotlar tahlil qilinadi, asosiy e'tibor harbiy mavzudagi rasmlar, stilistik usullar va ramziy motivlarga qaratiladi.

Harbiy istilolarning vizual tasvirlari. Usmonli miniatyuralari imperiyaning harbiy yurishlarini nishonlanishi, ko'pincha ularni yuqori darajadagi tafsilotlari bilan namoyish etgan. Janglar, g'alabalar va boshqa muhim voqealar tez-tez Usmonli qo'shinining kuchi va obro'sini sharaflash uchun tasvirlangan. Jumladan, Seyyid Lo'qmon va usta Usmon kabi saroy tomonidan tayinlangan rassomlar tomonidan tayyorlangan tasvirlangan yilnomalar (shohnomalar) tarixiy voqealarni aks ettiruvchi 200 dan ortiq miniatyuralarni o'z ichiga oladi. Bu miniatyura sahnalari tasviriy rivoyat vazifasini bajarib, Usmonli tarixshunosligining asosiy xabari bo'lgan sultonning taktik qobiliyati va ilohiy marhamatini ta'kidlash uchun faktik bayonni ramziy mubolag'a bilan birlashtirgan.

Stilistik elementlar va badiiy uslublar. Klassik Usmonli davridagi miniatyura rasmlari Fors ta'siri va mahalliy Usmonli elementlarining noyob aralashmasini namoyish etadi. Rassomlar lapis lazuli va malaxit kabi minerallardan olingan jonli pigmentlardan foydalanish va ularning kiyim-kechak, qurol-yarog' va landshaft kabi tafsilotlarga ehtiyotkorlik bilan e'tibor berishlari nafaqat vizual joziba, balki Usmonlilar harbiy kiyimlari va jangovar tuzilmalarni tashkil qilishning haqiqiy ko'rinishini ham ta'minladi. Ushbu uslublar Usmonli miniatyuralarining aniqligini ta'kidlab, ularni ishonchli tarixiy yozuvlarga aylantirdi. Oltin va kumush bargdan foydalanish bu san'at asarlarining ulug'vorligini, ayniqsa, imperatorlik timsollari va diniy motivlarni tasvirlashda yanada oshirib, saltanatning obro'-e'tiborini va imperiyaning kengayishidagi ruhiy mandatini ta'kidlab o'tdi.

Keyingi davrlarga ta'siri. Usmonli miniatyuralari keyingi islom imperiyalari va Usmonlilar ta'siri ostidagi hududlarda tasviriy san'at shakllariga

katta ta'sir ko'rsatdi. Hikoya va stilistik yondashuvlar fors va mug'al miniatyura san'ati uchun pretsedentlarni o'rnatib, imperiya chegaralaridan tashqarida keng tarqalgan konventsionalarni o'rnatdi. Usmonli miniatyuralari harbiy fathlar bilan bir qatorda saroy va diniy mavzularni ham ta'kidlab, nafaqat tarixiy yozuv bo'libgina qolmay, balki Usmonlilarning madaniy hukmronligini ham mustahkamladi.

Ushbu topilmalar Usmonli miniatyuralarining san'at va siyosatda qanday ko'p qirrali rol o'ynaganligini, madaniy uzatish, tarixiy hujjatlar va imperator tashviqoti uchun vosita bo'lib xizmat qilganini ko'rsatadi. Ushbu miniatyuralar orqali Usmonli imperiyasi o'z yutuqlarini loyihalashtirishi, madaniy ta'sirini kengaytirishi va merosini etkazishi mumkin edi.

XULOSA. Xulasa qilib aytadigan bo'lsak, Usmonli miniatyuralarida imperiyaning tarixiy, madaniy va badiiy merosi haqida chuqur tasviriy hikoya mavjud. Ular nafaqat harbiy yutuqlarni, balki Usmonli imperiyasining ijtimoiy, siyosiy va intellektual muhitini aks ettiruvchi fathlarning batafsil yozuvlari bo'lib xizmat qilgan. Fors, islom va hattoki Yevropa Uyg'onish davri ta'sirining elementlarini o'zida mujassam etgan uslubiy boylik miniatyurachilarning texnik mahorati va moslashuvchan ijodkorligini ta'kidlaydi. Bu rassomlar jonli ranglar, murakkab dizaynlar va ramziy mavzulardan foydalangan holda ham ifodali, ham funksional san'at yaratishda, ko'pincha sultonlar va ularning saroylarini madaniy merosni saqlab qolgan holda ularning mavqeini ko'taradigan tarzda tasvirlashgan.

Ushbu miniatyuralarning ta'siri Sharq va G'arb badiiy elementlarining sintezida yaqqol namoyon bo'lgan madaniyatlararo o'zaro ta'sirlar uchun platforma yaratdi. Nakkash Usmon kabi siymolarning mashhurligi va ularning ushbu janrga qo'shgan hissasi imperiyaning o'z yutuqlarini san'at orqali hujjatlashtirish va ulug'lashga sodiqligini ko'rsatadi. Shunday qilib, miniatyuralar nafaqat badiiy durdonalar, balki Usmonli imperiyasining ulug'vorligi va mafkuraviy axloqini o'zida mujassam etgan asosiy tarixiy hujjatlar sifatida ham bebaho bo'lib qolmoqda.

REFERECES:

1. Güner İnal "Türk minyatür sanatı: başlangıcından Osmanlılara kadar" 1995, 105 b.
2. Özkan Eroğlu "Türkiye'de Minyatür" 2015, 56 b.
3. Kerem Çalışkan "Osmanlı'da Fatih ile yükselen minyatür sanatı.2017.16 ve 17 b.
4. Gabor Agoston, Bruce Alan "Encyclopedia of the Ottoman Empire" 2009, 265 b.
5. https://exploremoreturkey.com/whats-new/the-art-of-miniature-painting-in-ottoman-turkey/#google_vignette
6. <https://e-turkey.org/history-of-ottoman-miniature-watercolor-paintings/>
7. <https://www.enjoyistanbul.com/blog/oku/16/miniature-arts>